

RUSYA FEDERASYONU'NUN KAFKASYA POLİTİKASI VE ÇEÇENİSTAN SAVAŞI

Hasan KANBOLAT*

Russia foreign policy, which has become clear and receive expansionist since 18th century, directed toward target areas which are seen crucial for security and economic development. One of these area is Caucasia. Since 1993, Russian Federation, which is beginning to be free from shock of USSR's collapse, started to remake her policies by declaring a series of doctrines which has covered former USSR region, including Caucasia. Although Chechnya declared independence in 1991, Russia has appeared to be serious to control her. She showed her decisiveness with Chechen Wars I-II.

Rusya Federasyonu'nun Kafkasya politikasını açıklayabilmek için Kafkasya'nın neden Rusya için önemli olduğuna bakmak gerekir. Karadeniz ve Hazar kıyıları, Rusya'nın buğday ve mısır gereksinimini karşılayan verimli Kuban ve Terek ovaları, Kuzey Kafkasya'yı güneye bağlayan Daryal geçiti, Petrol kaynakları (Bakü, Grozni, Maykop), Enerji hatları (Bakü-Novorosisk, Mavi Akım Projesi) bölgenin Rusya için öneminin temel nedenlerdir. SSCB'nin dağılması sonrası Kafkasya'nın Rusya Federasyonu için önemi daha da artmıştır. Karadeniz kıyılarında dört yeni devlet (Moldova, Ukrayna, Rusya Federasyonu, Gürcistan) ortaya çıkmıştır. Moskova, Karadeniz ve Hazar'da önemli limanlarını (Karadeniz'de



* ASAM Kafkasya Masası, Araştırmacı

Avrasya Dosyası, Rusya Özel, Kış 2001, Cilt: 6, Sayı: 4, s. 165-179.

Odessa, Mariupul, İllisevsk, Hazar'da Bakü ve Krasnovodsk - Türkmenbaşı) kaybetmiştir. Böylece, SSCB döneminde Karadeniz ve Hazar Sovyet denizleriyken, günümüzde Karadeniz Avrupa denizi, Hazar ise Avrasya denizi haline dönüşmüştür.¹

Rusya'nın devlet olarak Kafkasya'ya ilgisi 16. yüzyılda başlamıştır. 1550'lerde Kazan ve Astrahan Hanlıklarını işgal etmiş olan Çarlık Rusyası, Hazar Denizi'ne kadar bütün Volga bölgesini kontrolü altına almış ve Rus nüfuzu Kafkasya'da hissedilir hale gelmiştir. Çarlık Rusyası'nın Kafkasya'ya yönelik askeri, siyasi ve ekonomik ilgisi I. Petro döneminde daha da belirginleşmiştir. Rusya, 1724 İstanbul, 1813 Gülistan ve 1828 Türkmençay Antlaşmaları ile Güney Kafkasya'ya egemen olmuştur. Kuzey Kafkasya'da ise egemenliğini 1864 yılında sağlayabilmiştir.² 1918-1921 arasında bağımsızlık dönemi yaşayan Kafkasya'da, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan 1991 yılında bağımsızlıklarını ilan edene kadar birer sovyet cumhuriyeti olarak kalmışlardır. Kuzey Kafkasya bölgesindeki özerk cumhuriyetler ve özerk bölgeler ise bağımsızlık ve statü yükseltme mücadelesine girmişlerdir.

Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikası

18. yüzyıldan itibaren belirginleşen ve yayılcı bir siyaset anlayışını benimseyen Rus dış politikası, ülkenin güvenliği ve ekonomik gelişimi için çok önemli görülen hedef bölgelere yönelmiştir. Söz konusu bu bölgeler Baltık, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya'dır.

¹ SSCB'nin Aralık 1991'de dağılmasından sonra Kafkasya'da: Kuzeybatıdan kuzeydoğuya doğru Krasnodar ve Stavropol Bölgesi (Kray'ı), Adıgey, Karaçay-Çerkes, Kabardey-Balkar, Alanya (Kuzey Osetya), İnguşetya, -de facto bağımsız- Çeçenistan (İçkeriya) ve Dağıstan Federe Cumhuriyetlerini kapsayan *Rusya Federasyonu* yer almaktadır. Güneybatıdan güneydoğuya doğru -de facto bağımsız- Abhazya, Acaristan ve -özerk bölge statüsü kaldırılmış, de facto Alanya ile birleşmiş- Güney Osetya'yı kapsayan Gürcistan; Nahçıvan ve -Ermenistan işgali altında bulunan, Azerbaycan tarafından özerk bölge statüsü kaldırılmış- Dağlık Karabağ'ı kapsayan *Azerbaycan ve Ermenistan* bulunmaktadır. Don nehri bölgenin kuzey sınırını, Aras nehri ise bölgenin güney sınırını oluşturmaktadır [Rusya Federasyonu'nun idari yapısında, Don nehri Kafkasya'nın kuzey sınırı olarak alınmıştır. Böylece Rostov vilayeti (Oblastı) Kafkasya içinde bırakılmıştır. Ancak, 23 Haziran 2000'de Rusya Federasyonu yedi bölgeye ayrılmış ve Kuzey Kafkasya Federe Bölgesi'nin adı Güney (Yujniy) Bölgesi olarak değiştirilmiştir. Sözkonusu yeni bölgeye, eski idari birimler yanında Kalmukya Cumhuriyeti ve Volgograd vilayeti bağlanmıştır. Böylece "Kuzey" terimi ortadan kaldırılmış, "Güney" terimi benimsenmiştir. Bölgenin coğrafi alanı Rusya'nın içlerine doğru büyütülerek, Rus nüfusun yerel halklara oranı artırılmıştır]. Günümüzde Azerbaycan ile Ermenistan, Gürcistan ile Güney Osetya ve Abhazya, Alanya (Kuzey Osetya) ile İnguşetya, Rusya Federasyonu ile Çeçenistan (İçkeriya) arasındaki çatışmalar Kafkasya bölgesinde başlıca sorunlu bölgelerdir.

² Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve İdil Boyu (1569 Astarhan Seferi, Ten-İdil Kanalı ve XVI-XVII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri)*, Ankara Üniversitesi, DTCF Yay. Sayı: 151, Ankara, 1966, s. 86-127; Mustafa Budak, "Osmanlı-Rus İlişkilerinde Kafkasya," *Avrasya Etüdüleri*, Cilt: 1, Sayı: 4, Kış 1995, T.C. Dışişleri Bakanlığı TİKA Yay., Ankara, s. 101.; Mehmet Saray, "Azerbaycan ve Azerbaycan Türkleri", *Kafkasya Araştırmaları*, No: IV, İstanbul, 1998, ISSN-1300-9893, s. 6.

.....
: 1993'den itibaren,
: SSCB'nin dağılmasının
: verdiği şoku atlarmaya
: başlayan Rusya
: Federasyonu,
: Kafkasya'nın da içinde
: bulunduğu eski
: SSCB alanı içerisindeki
: politikalarını bir dizi
: doktrin yayınlayarak
: yeniden belirlemeye
: başlamıştır.
:

Rusya'da hangi idare ve rejim iktidarda olursa olsun bu bölgelere yönelik dış politika değişmemiş, sadece ilgili dönemin koşullarına uygun biçimde kılıf değiştirilerek sürdürülmüştür.

1993'den itibaren, SSCB'nin dağılmasının verdiği şoku atlarmaya başlayan Rusya Federasyonu, Kafkasya'nın da içinde bulunduğu eski SSCB alanı içerisindeki politikalarını bir dizi doktrin yayınlayarak yeniden belirlemeye başlamıştır.

Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Boris Yeltsin tarafından onaylanan 23 Nisan 1993 tarihli belgede, SSCB'nin dağılması sonrası geleneksel "Rus Dış Politikası'nın Esasları" tekrar belirtilmiştir. Söz konusu belgede özet olarak, BDT sınırları içindeki Rus nüfus alanının korunması ve BDT üyeleri ile ortak güvenlik sistemi oluşturmak için askeri ve siyasi alanda işbirliğinin genişletilmesi belirtilmiştir. Yeltsin'in onayladığı belgenin yanısıra 1993'de açıklanan "Yakın Çevre Doktrini" ile BDT üyeleri "Yakın Çevre" olarak tanımlanarak, Rusya Federasyonu'nun eski SSCB alanına yönelik politikası ayrıntılı biçimde açıklanmıştır. Söz konusu doktrinde, özet olarak, Yakın Çevre ülkelerinin ekonomik ve güvenlik açısından Rusya Federasyonu ile bütünleşmelerinin gerektiği, yabancı devletlerin eski SSCB alanında nüfus edinme çabalarının önlenmesinin zorunlu olduğu, bu bölgenin güvenliğinden ve istikrarından sorumlu olan ve bölgeye müdahale hakkı bulunan yegane devletin Rusya Federasyonu olduğu belirtilmiştir. Geleneksel Rus dış politikasının çağdaş koşullara uygun biçimde biçimlendirilmesinin sonucu ortaya çıkan Yakın Çevre Doktrini Rusya'nın SSCB'nin dağılması ve Sovyet sosyalizminin çökmesine rağmen yine de yayılmacılığına son vermeyeceğinin, geleneksel hedeflere yönelik politikalarının değişmeyeceğinin somut bir belgesi olmuştur. Böylece Rusya Federasyonu'nun eski SSCB bölgesinde 1993'den itibaren yoğunlaşan müdahale çabaları Kafkasya bölgesinde de kendi etkilerini göstermeye başlamıştır. Rusya, Haziran 1995'de Kuzey Kafkasya'da AKKA sınırlarını çiğneyerek 58. orduyu kurmuş ve bölgede askeri ağırlığını arttırmıştır.³

³ 1999 tarihli *Rusya Federasyonu'nun Kuzey Kafkasya Halkları Politikası* tasarınsında da parçalanma korkusu açık bir şekilde belirgindir. Söz konusu tasarıda özetle, Kuzey Kafkasya'nın Rusya Federasyonu'ndan kop-

10 Ocak 2000'de kabul edilen "Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Doktrini" belgesi, Rusya'nın kararlı ve kesin bir şekilde ulusal güvenliğini sağlamaya niyetli olduğunu ortaya koymuştur. Söz konusu belgede belirtilen hukuki demokratik yapılar ve devlet yapısı, ulusal güvenliğin gerçekleşmesinde siyasi parti ve sivil toplum kuruluşlarının geniş katılımı Rusya Federasyonu'nu 21. yüzyıla hazırlamaya yöneliktir. Ayrıca söz konusu belgede, Batı ile ilişkilerini korumak ve geliştirmek isteyen Rusya Federasyonu'nun, BDT içindeki nüfuz alanını korumak, sınırlarını garanti altına alarak parçalanmak tehlikesinden uzaklaşmak ve kendini emniyete almak istediği sonucu ortaya çıkmaktadır.⁴ Ulusal Güvenlik Doktrini'nin kabul edilmesinden sonra 21 Nisan 2000'de "Rusya Federasyonu'nun Yeni Askeri Doktrini" yayınlanmıştır. Söz konusu doktrinde, Rusya'nın parçalanma ve NATO tarafından çevreleme tehlikesini hissettiği görülmektedir.⁵ Bu nedenle söz konusu doktrinde üstü kapalı olarak, NATO tehdit, Rusya'ya karşı çalışan NGO'lar düşman olarak algılanmış ve buna karşı müttefik kavramı ortaya konulmuştur.⁶ 30 Haziran 2000'de onaylanan "Rusya Federasyonu'nun Yeni Dış Politika Doktrini" belgesi ise diğer ülkelerde, özellikle de eski Sovyet cumhuriyetlerinde Rusya'nın ekonomik çıkarları ve söz konusu cumhuriyetlerdeki Rusların statüleri üzerine odaklanmıştır.

I. Rusya-Çeçenistan Savaşı

1993 yılında geleneksel politikalarına yeniden sahip çıkan, Azerbaycan ve Gürcistan'ın BDT'ye üye olmasını sağlayan, müttefiki Ermenistan ile sıkı işbirliği içinde olan Rusya, Federasyon Antlaşması'nı imzalamayan Çeçenistan'ı da kontrol altına almaya kararlı görünmüştür.

masının engellenmesi, Kafkas milliyetçiliğinin ve bağımsızlık yanlısı güçlerin gelişmesinin önlenmesi üzerinde durulmuştur.

⁴ *Nevazisimaya Gazeta*, Moskova, 14.01.2000.

⁵ (*Defense News*, Vol: 15, No: 5, 07.02.2000, Virginia. s. 20). NATO üye sayısının 16'dan 19'a çıkartılarak Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin NATO'ya katılımı, Baltık Cumhuriyetleri, Slovakya, Slovenya, Romanya, Bulgaristan, Ukrayna ve Gürcistan'ın da NATO üyeliğine düşünülmesi Rusya Federasyonu'nun çevrildiğini hissetmesine yol açmaktadır.

⁶ 14 Ocak 2000 tarihinde basına verdiği demeçte, Rusya Federasyonu Genelkurmay Başkan Yardımcısı Korgeneral Valeri Malinov, "Rusya Federasyonu'nun Yeni Askeri Doktrini"nin hazırlandığını ve sözkonusu doktrin, 2.11.1993 tarihli Askeri Doktrini ve 10.01.2000 tarihli Ulusal Güvenlik Doktrini temel alınarak oluşturulduğu, doktrin taslağında Beyaz Rusya ile müttefikliğin temel hedef haline getirildiğini, BDT ülkelerine önem verildiğini, Çin ve Hindistan gibi ülkelerin stratejik ortak ve müttefik olarak tanımlandığını açıklamıştı (<http://www.lenta.ru/Russia.14.01.2000>). Bu açıklamaların ardından, yedi yıldır bekletilen Start II anlaşmasının onaylanmasının ardından, nükleer denemelerin yasaklanmasıyla ilgili anlaşmanın Duma tarafından onaylanması ile aynı gün *Rusya Federasyonu'nun Yeni Askeri Doktrini* Devlet Başkanı'nın 21 Nisan 2000 tarihli 706 no'lu Kararnamesi ile onaylanmış ve 22 Nisan'da -Moskova'da çıkan- *Nevazisimaya Gazeta*'da yayınlamıştır.

Çeçenistan'ın 1991'de bağımsızlığını ilan etmesine karşın Rusya Federasyonu'nun askeri harekati 1994'de başlamıştır. Askeri harekatin birinci nedeni: Çeçenistan'ın askeri, ekonomik ve transit konumudur. Grozni (Cavharkale), Kafkasya'da Maykop (Miyekuape) ve Bakü ile birlikte üç önemli petrol bölgesinden biridir. Bakü petrollerini Rusya Federasyonu'nun Karadeniz kıyılarına -Novorosisk'e- taşıyan boru hattı üzerinde olan, Avrupa'nın güneydoğu sınırlarını ve Rusya'nın yumuşak karnını oluşturan Kuzey Kafkasya, Rusya Federasyonu'nun Karadeniz'e tek çıkışıdır. Bu nedenle ticaret, tarım, doğal kaynaklar, turizm, askeri konularda Rusya Federasyonu açısından büyük önem taşıyan Kuzey Kafkasya'da bulunan Çeçenistan'ın stratejik konumu müdahale kararının alınmasında etkili olmuştur; İkinci nedeni: SSCB'nin parçalanmasından sonra dünyanın kendisine karşı olan tavrını değerlendiren Rusya'nın, eski Sovyet cumhuriyetlerine müdahale etmesi halinde Batı tarafından baskı altına alınabileceği korkusundan kurtulmuş olması ve eski SSCB coğrafyasının tek yönlendirici gücünün Rusya olması gerektiğini kabul ettirmenin verdiği rahatlıkla harekate başlamasıdır; Üçüncü nedeni: Çeçenistan'da başlatılan bağımsızlık girişimlerinin başarılı olması halinde Rusya Federasyonu'nun diğer bölgelerinde de benzer isteklerin gündeme gelmesinden çekinilmesidir. Böylece Rusya, 'kötü örneği' silme girişiminde bulunmuştur.

Rusya'nın Çeçenistan'a karşı ilk yaklaşımları, Azerbaycan ve Gürcistan'da izlediği yolun benzeri olmuştur. Rus yanlısı Çeçen muhalefet kulanılarak Cavhar Dudayev yönetiminin tasfiye edilmesi denenmiştir. Fakat Rus destekli muhalefetin başlattığı iç savaş, Dudayev'in zaferiyle sonuçlanmıştır. Bu gelişmeler sonucunda Yeltsin, geniş bir karar alma sürecine olanak tanımadan etrafında toplanan şahinlerin de etkisiyle dar bir çerçevede müdahale kararını alarak, 14 Aralık 1994'de Çeçenistan harekatinı başlatmıştır. Rus siyasetçilerinin Çeçenistan'ı bir sorun olarak görmeyip harekatin kısa sürede bitirilebileceği düşüncesi Rus ordusunun aceleyle hazırlanmış bir plan ve hazırlıksız kuvvetlerle harekate gönderilmesine yol açmıştır.⁷

.....
SSCB ordusunda,
Afganistan'da,
Karabağ'da ve
Abhazya'da savaşarak
deneyim sahibi olan,
küçük ve oldukça
hareketli birlikler halinde :
savaşan Çeçenler hafif :
silahları oldukça iyi :
biçimde kullanmışlardır. :

⁷ SSCB'nin dağılması ve ülke ekonomisinin sarsılmasıyla zayıflayan ordu, Çeçenistan'da tam bir hayal kırıklığına uğramıştır. ABD Millî Güvenlik Kurulu'nun (NSA) eski komutanı emekli Korgeneral William Odam,

SSCB ordusunda, Afganistan'da, Karabağ'da ve Abhazya'da savaşarak deneyim sahibi olan, küçük ve oldukça hareketli birlikler halinde savaşan Çeçenler hafif silahları oldukça iyi biçimde kullanmışlardır. Büyük ölçüde ortak bir ruha sahip olan Çeçen güçlerinin çok iyi bildikleri topraklarında savaşıyor olmaları da onlara büyük avantaj sağlamıştır.⁸

Ateşkeslerle sürüp giden savaş, 1996'da imzalanan Hasavyurt Antlaşması ile bitirilmiştir. Çeçenistan sorununu 2001 yılına kadar donduran Hasavyurt Antlaşması'na göre Rusya askeri olarak bölgeden çekilecek, yönetim Çeçenlere bırakılacak ve Rusya Çeçenistan'ın yeniden imanı için ekonomik yardımda bulunacaktır. Söz konusu antlaşma ile Rusya bölgeden askerlerini çekmiş ve Çeçenistan'da da seçimler yapılmıştır.⁹ Rus orduları Çeçenistan'ı terk ederken Rusya'nın en büyük kazancı kendi kendini sorgulamaya başlamasıydı. Savaş sonrası ilk kez üst düzeyde yetkililer kamuoyu baskısı sonucu görevlerinden uzaklaştırılmıştır. "Grozni'yi iki saatte alınız!" diyerek tarihe geçen Savunma Bakanı Pavel Graçov kendi yarattığı depremin kurbanlarından biri olmuştur. Rus anneleri de oğullarının savaşa gönderilmesini engellemek için başlattıkları gösterilerle bu sürece katkıda bulunmuşlardır.¹⁰

Kafkasya'da Değişen Güç Dengeleri Çerçevesinde II. Rusya-Çeçenistan Savaşı

1999 Ağustos ayında Başbakan, 31 Aralık 1999 tarihinde Devlet Başkanı Vekili olarak yemin eden Putin, Rusya'nın güçlü bir otoriteye ihtiyacı olduğunu belirten ilk politikacı olmamasına rağmen, kararlı tutumu Rus kamuoyunu etkilemiştir. Putin, Rusya Federasyonu'nda meydana gelen bombalamalardan ve işlenen suçlardan Çeçenistan'ı

dönemin Rus ordusunu şu sözlerle tanımlıyordu: "Teçizatlarının büyük bir kısmını sadece birliklerini aç bırakmamak için satmak zorunda kalan kumandanlar tarafından idare edilen tamamen tecrübesiz askerlerle dolu bir orduları var." (Bruce W. Nelan, "Rusya'nın Çeçenistan Kabusu," Derleyen: Argun Terek, *Çeçen Sorunu*, Sam Yay., 1995, Ankara, s. 21-25).

⁸ Çeçenlerin tarihi geleneksel idari yapıları, ilkel ortaçağ İsviçre demokrasisine benzetilebilir. Rusların "düzensiz" olarak nitelendirmelerine rağmen demokratik bir yapısı olan Çeçen toplumu aynı zamanda askeri ve siyasi yetenekleri olan liderler de yetiştirmektedir. Düşmanlara karşı askeri direnişler boyunca Çeçenler Şamil gibi ortak bir liderin yönetimini kabul edebiliyorlardı. Özgür ve onurlu insanlar olan Çeçenler silah taşıyan, savaşa alışkın, at yetiştiren ve hızlı hareket edebilen bir toplumdur (Antreo Leitzinger -Çeviren: Selahattin Durmaz-, "Çeçenistan Savaşının Tarihi Yansımaları," *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 59, Ocak-Şubat 2000, Ankara). Söz konusu bu durumdan dolayı, Çeçenistan'da XVIII. yy'la kadar uzanan, mistik bir geçmişli olan, sürekli olarak halktan taban bulan ve tarih içinde tekerrür eden bir sistematik direniş geleneği bulunmaktadır.

⁹ Rusya Federasyonu ile Çeçenistan arasında imzalanan anlaşmaların metinleri için bkz: *Çeçenistan ile İlgili Rapor*, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Yay., Şubat 2000, Ankara, s. 67-71.

¹⁰ I. Rusya-Çeçenistan savaşında yaklaşık 80.000 kişi hayatını kaybetmiştir (Ignacio Ramonet, Tchetchenie, *Le Monde Diplomatique*, No: 551, Fevrier 2000, Paris).

sorumlu tutmuştur. Böylece Başbakan olarak atanmasından kısa bir süre sonra, 1999 sonbaharında başlatılan Çeçenistan işgalinde geniş bir kamuoyu desteğini sağlamıştır.

Rusya'nın 1999 sonbaharında ikinci defa Çeçenistan için askeri harekate girmesinin kamuoyu karşısında iki temel nedeni vardır: Birinci neden: "Anti-demokrat" ve "radikal islamcı" olarak nitelendirdiği Şamil Basayev ekibinin Dağıstan'a saldırısı karşısında verilen meşru müdafaa savaşı; İkinci neden: Barış, istikrar ve Batılı değerleri savunan demokratik bir ülke olduğu vurgulanan Rusya Federasyonu'nda ardı ardına patlayan bombalardan, "uluslararası terörizmin destekleyicisi" ve "haydut yatağı" olarak görülen Çeçenistan'ın ve bütün Çeçen halkının sorumlu tutulmasıdır. Bütün bunların ötesinde asıl amaç, hem stratejik hem de tarihi nedenlerle Rusya'nın kendi yaşam alanı ve arka bahçesi olarak gördüğü Kuzey Kafkasya'da, Rus kontrolü dışında gelişebilecek bağımsızlık hareketlerinin önüne geçebilmek, Bakü'den Novorosisk'e uzanan petrol boru hattının kontrolünü tekrar ele almak, Orta Asya ve Azerbaycan petrol ve doğal gazının Batı'ya uzanacak yeni boru hatları ve söz konusu enerji kaynakları üzerinde yeniden söz sahibi olabilmektir.

Zamanlama ve güç dengesini hesaplamadan 1999 Ağustosunda güney Dağıstan'a giren Şamil Basayev ekibi de, Rusya'ya beklediği fırsatı yaratmıştır. Kuzey Kafkasya'nın en büyük müslüman nüfusuna (1,9 milyon) sahip olması, Hazar Denizi'ne kıyıdaş ve Azerbaycan ile sınırdaş olması, Dağıstan'ın Çeçenistan için yaşamsal bir öneme sahip olmasına yol açmaktadır. Bu nedenle Basayev, Rusya'ya karşı savaşı Kuzey Kafkasya'ya yaymak ve bu yolla Kuzey Kafkasya'yı Rusya Federasyonu'ndan kopartmak için, ilk önce Dağıstan'da Rusya karşıtı bir çekirdek oluşturmaya çalışmıştır. Söz konusu amaç için, Dağıstan'ın müslüman halklarına islam kimliği ile yaklaşmaya ve taban edinmeye çalışılmıştır.¹¹ Ancak, Basayev ekibi Dağıstan'da yaygın bir taban elde edememiştir.¹²

¹¹ 1999 sonbaharında Çeçen güçleri, Dağıstan dışında kalan Kuzey Kafkasya'daki Rus güçlerine karşı da saldırılar düzenlemişlerdir. Nitekim, 13 Eylül 1999 tarihinde yaklaşık 30 kişilik Çeçen savaşı, Çeçenistan'ın kuzey sınırlarını oluşturan Stavropol bölgesine saldırmış, güvenlik güçleriyle çatışmadan sonra tekrar Çeçenistan'a çekilmiştir (*Beşyüzirmibeş*, Bakü, 14.09.1999). Çeçen kökenli Eski Yüksek Sovyet Meclis Başkanı Ruslan Hasbulatov, siyaset uzmanı Igor Mihailov'un 14 Nisan 2000 tarihinde yaptığı söyleşide, "Maşhadov yönetiminin ekonomik alanda başarılı olamadığını, yeni iş sahaları yaratamadığını bu nedenle işsiz gençlerin teröre ve organize suçlara yöneldiğini ve bu sürecinde Çeçenistan'ı Rusya ile karşı karşıya bıraktığını" aktarmıştır. Dağıstan olayları sonucu 11.000 Dağıstanlı evini terk etmek zorunda kalmıştır. Yaklaşık 400 ev tamamen yıkılmış, 700 evde oturulamayacak ölçüde zarar görmüştür. Rus ordusu 96 asker kaybetmiştir (*Komsomolskaya Pravda*, Moskova, 03.09.1999).

¹² Rusya'nın Dağıstan'a yönelik askeri hareketinin başlangıcında hareketi kınayan açıklamalara da rastlamak mümkündür. Örneğin: "Rusya Federasyonu İslam Kongresi", 19 Ağustos 1999 tarihinde yaptığı açıklamada, Dağıstan olaylarından rahatsız olduğunu belirterek krizin genişlemesinden Rus yönetimini sorumlu tutmuştur (*Azatlık*, Bakü, 21-23.08.1999).

Basayev ekibinin söz konusu amaçları karşısında Rusya, islami kimliğin güçlenmesinin asıl nedeninin Rusya'ya karşı bir kimlik kazanmak isteği olan Kuzey Kafkasya halkları arasında Vahabîliğin yaygın bir taban bulamayacağını biliyordu. Ancak, söz konusu bu tarikatın gelişmesine göz yumarak Kuzey Kafkasya'da gelişen islami köktendinciliğin, Rusya ve dünya kamuoyunda antipati yaratmasını beklemiş ve nüfuz alanından çıkmaya başlayan Kuzey Kafkasya'ya tekrar egemen olmaya yönelik askeri hareket için uygun zamanı yaratmıştır. Rusya, Kuzey Kafkasya'da varolan istikrarsızlığın kaynaklarından biri olarak Güney Kafkasya'yı görmüştür. Böylece, II. Çeçenistan Savaşı sonrası, hızla Batı'ya yaklaşan Güney Kafkasya cumhuriyetlerini tekrar kontrol altına almayı ve güney sınırlarının güvenliğini sağlamayı istemiştir.¹³

Askeri hareketin başında, batıda İnguşetya, doğuda Dağıstan, kuzeyde de Alanya (Kuzey Osetya) Cumhuriyeti'ne ve Stavropol Bölgesi'ne ordu birlikleri ve İçişleri Bakanlığı birlikleri yığınak yaparken, yoğun bombardımanla Çeçen güçlerini zayıflatma taktiği uygulanmıştır. Bombardıman sonrası yapılan kara hareketinde ise tüm hatlarıyla Çeçenistan'a saldırmak yerine önceden hazırlanmış bir plan dahilinde askeri hareket yürütülmüştür.¹⁴ "Terör, radikal islam ve ayrılıkçı faaliyetleri önlemek" amacı öne sürülerek başlatılan, ancak bir halkla savaşır duruma gelen söz konusu askeri hareketin nihai amacının, savaşabilir yaştaki bütün Çeçen erkeklerinin yok edilmesi, çocukların asimilasyonunun sağlanması olduğu ortaya çıkmaktadır.

Grozni'nin dört aylık kuşatma sonrası Şubat ayı başında düşmesinden sonra, Çeçenistan'ın güney sınırlarını oluşturan Büyük Kafkas sıradağlarına doğru kayan savaş, Çeçen halkının giderek üç farklı hareket içinde toplandığı izlenimini vermektedir: Birincisi, Rusya yanlısı Ahmet Kadırov hükümeti başkanlığındaki güçler; ikincisi, Çeçenistan Devlet

.....
**Çeçen gerilla savaşı
 uzadığı takdirde
 Mashadov ve Basayev
 güçleri arasındaki görüş
 ayrılığının artması ve
 güçlerden birinin diğerini
 tasfiye etmesi
 beklenebilir.**

¹³ 9 Eylül 1999 tarihinde Duma Başkanı Gennadiy Selezniyov, Çeçenistan'a silahların Azerbaycan ve Gürcistan'dan geldiğini (*Azatlık*, Bakü, 10.09.1999); 15 Eylül'de Rusya Savunma Bakanlığı Uluslararası İşbirliği Genel Müdürü Leonid İvanov Kuzey Kafkasya'da savaşanlara mali ve askeri yardımın Gürcistan ve Azerbaycan üzerinden yapıldığını açıklayarak hedef belli edilmiştir (*Nezavisimaya Gazeta*, Moskova, 16.09.1999).

¹⁴ 1994-1996 I. Rusya-Çeçenistan savaşından ders aldığı belli olan Rusya, NATO'nun Irak'ta Saddam güçlerini, Bosna-Hersek ve Kosova'daki Sırp güçlerine karşı yaptığı gibi "Hali Bombardımanı" olarak adlandırılan havadan bombardıman taktiğini uygulamıştır. Ayrıca, topraktan altından ilerleyen ve patladığı zaman büyük imha gücüne sahip "toprak altı bombalar" kullanılmıştır (*Çeçenistan ile İlgili Rapor*, s. 110).

Başkanı Aslan Mashadov başkanlığındaki ve uluslararası kamuoyunun desteğini de alarak Çeçenistan sorununu 1994-1996 Savaşı sonrası benzeri antlaşma masasında çözmeyi savunan ılımlı politika yanlısı güçler; Üçüncüsü, savaşı Rusya Federasyonu'na ve Kafkasya'ya yaymayı hedefleyen, Birleşik Kafkasya ideali ve radikal islami görüşleri kimlik olarak seçen Şamil Basayev güçleri. Çeçen gerilla savaşı uzadığı takdirde Mashadov ve Basayev güçleri arasındaki görüş ayrılığının artması ve güçlerden birinin diğerini tasfiye etmesi beklenebilir.¹⁵ II. Çeçenistan Savaşı dolayısıyla -Şubat 2001 itibarıyla- yaklaşık 260.000 Çeçen İnguşetya'ya, 10.000 Çeçen Gürcistan'a sığınmıştır. Ayrıca, Stavropol bölgesi, Dağıstan, Alanya (Kuzey Osetya) ve Azerbaycan'a da sığınan mülteciler bulunmaktadır.¹⁶

2001 yılında Rusya Federasyonu'nun Kuzey Kafkasya'daki kontrolünü arttırırken Güney Kafkasya'daki nüfuzunu tekrar sağlamak için yeni adımlar atması beklenebilir.

Putin, 19 Ocak 2001'de Stavropol Eyaleti'nin eski valisi Stanislav İlyasov'u Çeçenistan Başbakanı ve Ahmet Kadırov'un Birinci Yardımcısı olarak atamış ve FSB'yi 22 Ocak 2001'de Çeçenistan askeri hareketinin koordinasyonu ile görevlendirmiştir.¹⁷ Böylece Putin, bir yandan Çeçenistan hareketini istihbaratı da resmen görevlendirerek güçlendirmiş ve diğer yandan Çeçenistan'da yönetimi sivillere devretmeye başladığı izlenimini vermiştir.

¹⁵ 6 Şubat'da Çeçenistan Doğu Cephesi Komutanı Şamil Basayev ve Devlet Başkanı Yardımcısı Vaha Arsanov'un "Bütün Rusya Federasyonu topraklarında savaş başlatıldığını, ancak Rus sivillere ve ellerine Çeçen kanı bulaşmamış askerlere zarar verilmeyeceği, Rusya'ya karşı 50 yıl savaşabilecek güçleri bulunduğunu" belirtmelerinden sonra 8 Şubat'da Aslan Mashadov'un temsilcisi Şarip Yusupov, "Mashadov'un Çeçen liderlerin Rusya topraklarında terör eylemleri düzenlemelerini engelleyemeyeceğini, ancak Mashadov'un Rusya'da terör eylemleri düzenlenmesine kesin olarak karşı olduğunu belirtmiştir. Mashadov'un ülkedeki durumu kontrolü altında tuttuğunu" ifade eden Yusupov, Rusya'yı Mashadov ile anlaşma yapmaya çağırmıştır. (Milliyet, İstanbul, 07.02.2000.

¹⁶ (<http://www.trt.net.tr/> 17.03.2000). Gürcistan Dışişleri Bakanlığı'nın resmi açıklamalarına dayanarak verilen bilgilere göre Şubat 2000 tarihinde Gürcistan'ın Ahmet bölgesindeki Panki vadisinde bulunan Çeçen kökenli Gürcistan vatandaşlarının yaşadığı beş köye resmen yerleşen Çeçen mültecilerin sayısı 5.838 ve bunların içinden 1000 Çeçen savaşıya hazır yaşta erkektir (<http://www.stratfor.com/CIS>). UNHCR Gürcistan Misyon Şefi Ekber Menemencioğlu ise Şubat 2000 tarihi itibarıyla Gürcistan'daki Çeçen mülteci sayısını 3.400 olarak vermiştir. Gürcistan Rusya'dan çekindiği için savaşıya hazır yaşta gençleri mülteci olarak kabul etmek istememektedir (*Çeçenistan ile İlgili Rapor*, s.14, 21; Hürriyet, İstanbul, 12.12.1999). 2000-2001 yılları arasında Gürcistan'ın Panki vadisindeki Çeçen nüfusunun hızlı artışı, Ahmet bölgesinin Çeçenlerin kontrolüne girmesine yol açmıştır. Silahlı ve örgütlü Çeçen gerillaları karşısında Tiflis'in tamamen devre dışı kalmamak için olayları görmezlikten gelmek dışında fazla bir seçeneği yoktur.

¹⁷ İTAR-TASS, Moskova, 27.01.2001.

Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikası'nın Petrol ve Doğalgaz Boyutu

Batı, Hazar enerji kaynaklarının ihracatı için doğudan batıya doğru bir Avrasya enerji koridoru yaratmayı hedeflemektedir. Batı'ya yönelik mevcut bütün enerji hatlarının geçtiği Rusya Federasyonu'nun oluşturduğu tekeli ve Güney Kafkasya, Orta Asya ülkelerinin Rusya'ya ekonomik bağımlılığını ortadan kaldıran yeni enerji koridoru, Orta Asya ve Kafkasya'nın refahının sağlanmasında önemli bir adım olacaktır. Ancak Rusya, özellikle Bakü-Ceyhan hattını bölgedeki etkinliğini kırmaya yönelik ciddi bir tehdit olarak algılamaktadır. Benzer tehdit algılamasını Rusya, Azerbaycan Mega Proje ortaklarının erken petrol ihracına yönelik 9 Ekim 1995 tarihli kararı sonrası yaşamıştır. Söz konusu bu karara göre, erken petrolün yalnızca Rusya üzerinden (mevcut Bakü-Novorosisk hattı) ihracını değil, bu hattın yanı sıra eş zamanlı olarak Gürcistan üzerinden de (mevcut Bakü-Supsa hattı) taşınması kararlaştırılmıştır. Bakü-Novorosisk hattının eskiliği, Novorosisk limanının yıllık kapasitesinin 32 milyon ton olması ve yılın yaklaşık 110 günü fırtına nedeniyle petrol yüklemesine olanak tanımaması, Boğazların yüksek tonajlı tankerlerin (150.000 tondan büyük) geçişine uygun olmaması ve hattın 150 km'sinin Çeçenistan'dan geçmesi bu hattı orta ve uzun vadede tercih edilir olmaktan çıkarmaktadır.¹⁸ Çeçenistan askeri hareketi ile de söz konusu hat üzerinde tekrar kontrolü sağlamaya yönelik Rusya, aynı zamanda 1999 Ekimi'nde başladığı Dağıstan'dan geçen alternatif bir hattın yapımını 2000 yılında bitirmiştir.¹⁹

Rusya erken petrol hattında olduğu gibi, ana ihraç hattında da güzergahın kendi toprakları üzerinden geçmesine yönelik bir strateji uygulamaktadır. Nitekim, Ocak 2001'de Azerbaycan'ı resmen ziyaret eden Putin, Bakü'de Azerbaycan petrolünün Bakü-Novorosisk hattı üzerinden akıtılmasını arzuladığını açıklamıştır.²⁰ Doğal gaz da Rusya'nın

¹⁸ Türkiye'nin boğazlar konusundaki ciddi itirazları nedeniyle, Rusya, Novorosisk'den sonra, petrolün Bulgaristan'ın Burgaz limanına ve boru hatlarıyla Yunanistan'ın Aleksandropolis şehrine nakledilmesini de seçenek olarak koymuştur. Rusya, kendi kuzey yoluna alternatif teşkil eden Bakü-Supsa-Ceyhan biçiminde formüle edilen Batı boru hattının engellenmesi için Kafkasya bölgesindeki "dondurulmuş istikrarsızlık" durumundan faydalanmaktadır (Nesrin Sarahmetoğlu, "Kafkasya Ötesi'ndeki Siyasi Gelişmeler ve Hazar Petrolleri," Derleyen: Alaeddin Yalçınkaya, *Türk Cumhuriyetleri ve Boru Hatları*, Bağlam Yay, Kasım 1998, İstanbul, s. 35).

¹⁹ Çeçenistan'dan da geçen Bakü-Novorosisk Ham Petrol Boru Hattı savaş nedeniyle devre dışı kalmış ve Rusya petrolü gemi ile taşımak zorunda kalmıştı. Enerji Bakanı Vekili Vladimir Stanev 7 Şubat 2000 tarihinde yaptığı açıklamada, "Ekim ayında inşasına başlanılan Çeçenistan'ı by-passlayan ham petrol boru hattının Nisan 2000 içinde bitirileceğini" açıklamıştı. Çeçenistan'ı by-passlayan ve haftada 25 km.'si döşenen bu boru hattı toplam uzunluğu 312 km.'dir (<http://newsnet.reuters.com>, 08.02.2000).

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz: Sinan Oğan-Hasan Kanbolat, "Kafkasya Terazisi"nde Yeni Dengeler: Putin'in Azerbaycan Ziyareti," *Stratejik Analiz*, Sayı: 10, Şubat 2001, ASAM Yay., Ankara, s. 34-40.

ekonomik güçlenmesinde olduğu kadar, bölgeye yönelik stratejik yaklaşımında da önemli rol oynamaktadır. Rusya, bir yandan gaz rezervleri açısından zengin rakiplerinin Batı pazarlarına ulaşmalarını engelleyecek taktikler uygularken, diğer yandan da bölgedeki ülkelere doğalgaz sağlamada tekel oluşturarak, gerektiğinde bu ülkelerin enerji kaynaklarını kendi çıkarları doğrultusunda denetleyecek bir konum sağlamaktadır.²¹

Kafkasya'nın Geleceğe Dönük Değerlendirilmesi

ABD ve AB, Güney Kafkasya cumhuriyetleri ile ilişkilerini arttırmak istemesine rağmen bu ülkelerin sosyal, siyasi ve ekonomik kurumlarının yetersiz olması nedeniyle yeteri kadar başarılı olamamaktadır. Bu nedenle, bu ülkelere yönelik ABD ve AB yardımları ağırlıklı olarak demokratik kurumların yapılması, ekonomik yapının yenilenmesi, sivil toplum ve hukukun gelişiminin sağlanmasına yöneliktir. Güney Kafkasya devletlerinin başarısı demokrasi ve sivil toplumlarının gelişimine ve petrol kaynaklarının pazarlanması dahil olmak üzere ekonomilerinin dışı açılmasına bağlıdır. Ancak, bölgede savaşın devam etmesi halinde sözkonusu devletlerin başarısı mümkün olmadığı için, Kafkasya'da "Bölgesel Barış" gereklidir.

Kafkasya'da bölgesel barış için SSCB sonrası Kafkasya'nın fiziki ve siyasi coğrafyasını yeniden değerlendirmek gerekir. 21. Yüzyıl Avrupası, Güneydoğu Avrupa'nın Karadeniz'in iki yakasından oluştuğunu tekrar hatırlamalıdır. Güneydoğu Avrupa, Karadeniz'in batı yakasında bulunan Balkanlar ve doğu yakasında bulunan Kafkasya'dan meydana gelmektedir. Fiziki coğrafya olarak, Kuzey Kafkasya Avrupa'da ve Güney Kafkasya ise Asya kıtasında yer almasına rağmen, siyasi olarak Kafkasya'nın tamamı Avrupa'nın bir parçasıdır.

Kafkasya'da bölgesel barışın olabilmesi ve 21. Yüzyıl Avrupası'nın unutulmuş parçası olan Kafkasya'da istikrar, güvenlik ve kalkınmanın sağlanabilmesi için Kafkas İstikrar Paktı'nın Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) sınırları içerisinde (Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Türkiye, Rusya Federasyonu, Ukrayna) kurulması gerekmektedir. 30 Temmuz 1999'da Saraybosna Güneydoğu Avrupa (Balkan) İstikrar Paktı'nın (GAİP) kuruluşundan yaklaşık altı ay sonra 15 Ocak 2000'de bir düşünce olarak ortaya atılan Kafkasya İstikrar Paktı (KİP), GAİP'in bir kopyası olarak gelişmektedir. Batıdan doğuya doğru

²¹ Sözkonusu bölüme ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz: A. Necdet Pamir, *Bakü-Ceyhan Botu Hattı*, ASAM Yay., Ankara, 1999. Ayrıca, Azerbaycan petrolünün tarihi için bakınız: Halil Bal, "Azerbaycan'da Petrol ve Petrol Endüstrisine Genel Bir Bakış," *Kafkas Araştırmaları*, No: IV, İstanbul 1998, ISSN 1300-9893, s. 17-37.

Karadeniz'in iki yakasının (Balkanlar ve Kafkasya) Güneydoğu Avrupa'nın iki parçası olduğu gözönüne alınırsa, GAİP sonrası KİP'in kurulmak istenmesi ve bu iki paktın birbirinin benzeri olabileceği muhtemel bir gelişme olacaktır. Bu nedenle, güvenlik, istikrar ve kalkınma arayışı içindeki Güneydoğu Avrupa'nın bu iki parçasında oluşan (Balkanlar ve Kafkasya) benzer paktların (GAİP ve KİP) ileri aşamada tek bir kuruluşa dönüştürülmesi veya üst bir kurumda bir araya getirilmesi mantıklı bir gelişme olacaktır.²²

BDT ülkelerinin bağımsızlık, toprak bütünlüğü, demokratik ve ekonomik reform girişimleri ABD ve AB çıkarları için büyük önem taşımaktadır. Clinton döneminde BDT içindeki küçük ve güçsüz devletlerin gelişmesi en büyük ve en güçlü devlet olan Rusya Federasyonu içinde gerçekleştirilen reformların sonuçlarıyla ilişkili tutulmuştur. Bu nedenle, ABD'nin Rusya yönetimine siyasi ve ekonomik desteği, Rusya'nın reformlardaki kararlılığına ve sorumlu dış politika izlemesine bağlanmıştır. Kafkasya ve Orta Asya'yı da içine alan Akdeniz'den Çin'e kadar uzanan bölgede, gelişme, kalkınma, istikrar ve güvenliğin sağlanması, ABD sermayesinin de katılımıyla Kafkasya ve Orta Asya petrol ve doğalgazının uluslararası pazarlara çıkmasını amaçlayan çalışmaları kolaylaştıracaktır. Bu nedenlerden dolayı ABD, Batı'ya doğru uzanacak olan petrol ve doğalgaz boru hattını desteklemektedir.²³ Ancak, Putin döneminde Moskova'nın eski Sovyet cumhuriyetlerinde yeni politika arayışları, Bush döneminde Washington'un da aynı bölgede yeni politika arayışlarını yaratabilecektir.

Eski Sovyet cumhuriyetlerinin ve Varşova Pakti'nin oluşturduğu eski müttefiklerinin Batı'ya kaydığı düşüncesinde olan ve Putin döneminde Kafkasya politikasını yenileyen ve sertleştiren Rusya, Dünya'ya Kafkasya'nın nüfuz alanı olduğunu tekrar vurgulamaya başlamıştır. Bu nedenle, Kafkasya'daki tarihsel, siyasi, askeri ve ekonomik çıkarlarının karşısındaki tehlikeleri ve bu çıkarlarını tehdit eden Batı'nın (ve Türkiye'nin) Kafkasya'daki etkinliğini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Kafkasya'daki varlığını uluslararası kamuoyuna "bölgedeki etnik milliyetçiliği ve islami radikalizmi kontrol etmek, bu bağlamda uluslararası terörizmin Kafkasya uzantılarını yok etmek ve bölgede istikrarı sağlamak" olarak açıklamıştır.

²² GAİP ve KİP için ayrıntılı bilgi için bkz: Hasan Kanbolat, Gökçen Ekici, "21. Yüzyıl Başında Kafkasya'da İşbirliği Arayışları ve Ekonomik Boyutları," *Jeo ekonomi*, Cilt: 2, Sayı: 2-3, Yaz/Sonbahar 2000, ISSN: 1302-261X, Ankara, ASAM Yay., s. 31-37.

²³ (*A National Security Strategy for a New Century*, Vol: 3, October 1998). ABD, Hazar enerji kaynaklarının ihracatı için doğudan batıya doğru bir Avrasya enerji koridoru yaratmayı hedeflemektedir. Rusya'yı "by-pass"layan, Güney Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin Rusya'ya ekonomik bağımlılığını ortadan kaldıran sözkonusu olan enerji koridoru, Orta Asya ve Kafkasya'nın refahının sağlanmasında önemli bir adım olacaktır.

Güney Kafkasya'nın geleceği değerlendirilirse, Gürcistan ve Azerbaycan tekrar Rusya'nın nüfuz alanına girmezse bu cumhuriyetlerde etnik ve/veya ekonomik sorunlara dayanan ayaklanmaların çıkması, böylece Rusya'nın tekrar "bensiz olmuyor" pozisyonuna girmesine ve hakem rolü oynamaya başlamasına yol açabilir.²⁴ Ancak bu cumhuriyetlerin de tehlikeyi sezdikleri ve Putin sonrası politikalarını Moskova'yı ürkütmeyecek şekilde belirlemeye başladıkları görülmektedir.

.....
Güney Kafkasya'nın geleceği değerlendirilirse, Gürcistan ve Azerbaycan tekrar Rusya'nın nüfuz alanına girmezse bu cumhuriyetlerde etnik ve/veya ekonomik sorunlara dayanan ayaklanmaların çıkması, böylece Rusya'nın tekrar "bensiz olmuyor" pozisyonuna girmesine ve hakem rolü oynamaya başlamasına yol açabilir.

Çeçenistan savaşının seyri, Rusya'nın savaş alanında sürekli olarak 100 bin civarında askeri güç bulundurmaya çalıştığını ve savaşı savaşılabildiği kadar sürdürebilmek istediğini ortaya çıkarmaktadır.²⁵ Dört aylık bir kuşatma ile Grozni (Cavharkale)'nin ele geçirilmesi sonrası Çeçenistan'ın onarımı için bir çabanın olmaması söz konusu bu iddiaları doğrulamaktadır.²⁶ Ancak, söz konusu savaşta Çeçenler, cephe ve kent savaşından sonra en zor ve en uzun geçmesi beklenen üçüncü safha olan gerilla savaşına başlamışlardır. Karadenizden Hazar'a kadar uzanan Kuzey Kafkasya dağlarında baharın başlaması gerillanın gizlenme olanaklarının artmasına yol açacaktır. 1996 Hasavyurt Antlaşması sonrası Çeçenlerin Rusya'nın saldırısını beklediği, bu nedenle güney Çeçenistan'daki dağlarda gerekli hazırlıkların yapılmış olabileceği gözden çıkarılmamalıdır.

²⁴ 1996'dan beri sorunlu olan Rus-Gürcü ilişkileri Rusya'nın Gürcistan'a 5 Aralık 2000'den itibaren vize uygulaması ve bu uygulamadan Abhazya ve Güney Osetya'yı hariç tutmasıyla daha da gerginleşmiştir. (Ayrıntılı bilgi için bkz: Kamil Ağacan, "Rusya'nın Gürcistan'a Vize Uygulaması Silahsız Savaş mı ?", *Stratejik Analiz*, Sayı: 9, Ocak 2001, ASAM Yay., Ankara, s. 33-40).

²⁵ R. Menon ve G. E. Fuller, Russia's Ruinous Chechen War adlı makalelerinde "Çeçenlerin 100 bin civarındaki Rus askeri gücünü yenmelerinin imkansız olduğunu, ancak gerilla savaşını uzun süreye yayarak daha fazla Rus askeri kaybının sağlanmasının ve Rusya ekonomisinin daha fazla yara almasının hedeflediğini" yazmaktadır (Rajan Menon, Graham E. Fuller, "Russia's Ruinous Chechen War," *Foreign Affairs*, March/April 2000, Volume 79, Number 2, New York, s. 41.).

²⁶ Tarihe geçen iki kent savunması olan, Osmanlı Devleti kuvvetlerinin Çarlık Rusyası kuvvetlerine karşı verdiği Plevne savunmasının beş ay (19 Temmuz-10 Aralık 1877) ve Sovyetlerin Nazi Almanyası kuvvetlerine karşı verdiği Leningrad savunmasının bir yıl (1941-1942) sürdüğü düşünülürse dört ay süren Grozni (Cavharkale) savunmasının bir kentin savunması için ne kadar uzun bir süre olduğu ortaya çıkmaktadır.

Önemli olan diğer nokta, Çeçen gerilla hareketinin insan, silah, yiyecek, barınma ve para kaynaklarında orta ve uzun dönemde sıkıntı çekip çekmeyeceği ve savaşın hangi sınırlar içinde sürdürüleceğidir. Gürcistan ve Azerbaycan'ın kuzeyi ile diğer Kuzey Kafkasya federe cumhuriyetlerinin dağlık kesimlerinde ve kentlerinde gerilla hareketinin olup olmayacağı ve buralardaki halktan destek alıp almayacakları, Çeçen halkının direnme gücünün ne kadar süre devam edeceği savaşın bundan sonraki seyri ve yayılması açısından önemlidir.²⁷ Radikal islami bir söylem yerine "Batılı, demokratik ve çağdaş değerler içinde hareket edecek olan Doğu Avrupa'nın bir parçası Kafkasya" düşüncesinin Kuzey Kafkasya'da ve dünyada daha büyük destek bulabileceği düşünülebilir. Vahabilik ve radikal islam söylemlerinin, gelenekleri açısından laik yapısını da koruyan, ılımlı ve folklorik bir islami görüşü benimseyen, bir kısmı da hıristiyan ve musevi olan Kuzey Kafkasya halkları arasında yaygın bir taban bulması mümkün görülmemektedir.²⁸ Moskova'nın gelişmesine göz yumduğu iddiaları içindeki Vahabilik, son aşamada Moskova yönetimine yaramaktadır ve Kafkasya'daki Rusya karşıtı hareketleri bölerek zayıflatmaktadır.²⁹ 2001 yılı içinde Rusya'nın dağlardaki Çeçen gerilla hareketi ile uzun süre uğraşmayı göze alması beklenemez. Görünen odur ki, bugün Çeçenlerin uluslararası siyasi destek dışında bir istekleri yoktur. Sonucu en az bilinen sosyal bir olay olan savaşı sürdürmek için insan, para, silah, barınma sıkıntıları bugün için bulunmamaktadır.

1999 yazında Rusya Federasyonu'nda meydana gelen bombalamalar ve Dağıstan olayları ile başlayan, 27 Ekim 1999 tarihinde Ermenistan'da Başbakan Vazgen Sarkisyan'ın da aralarında bulunduğu sekiz milletvekilinin öldürülmesi, 21 Mart 2000 tarihinde Ermeni yanlısı "Karabağ Devlet Başkanı" Arkadi Gukasyan'ın düzenlenen suikastta yaralanması, 26 Mart 1999 tarihinde Dağıstan Başbakan yardımcısına bombalı saldırıda bulunulması ve 9 Nisan 2000 tarihinde Gürcistan'da devlet başkanlığı seçimleri sonrası Batı'ya dönük politikaların devam

²⁷ Üç tarafı Rusya Federasyonu ile çevrili olan ve 15.000 km² yüzölçümüne sahip olan Çeçenistan için, güney komşusu Gürcistan stratejik derinlik sağlamaktadır. Günümüzde Batı dünyasının adayları arasında yer alan Gürcistan'ın alacağı tavrı Çeçenistan sorununun geleceği açısından birinci derece önemlidir.

²⁸ Rusya Federasyonu'nda yapılan 26 Mart 2000 Devlet Başkanlığı seçimlerinin kesin sonuçlarına göre ülke genelinde %52,94 oy alan Putin, Adıgey dışındaki Kuzey Kafkasya Federe Cumhuriyetleri ve bölgelerinde seçmenlerin yarısından fazlasının desteğini almıştır. İl. Çeçenistan savaşından doğrudan etkilenen Dağıstan, İnguşetya ve Alanya'da ise Putin'e destek 1/2'e kadar çıkmaktadır. Putin'in aldığı oy oranı Rostov'da %53,33, Krasnodar'da %51,5, Stavropol'da %51,7, Adıgey'de %44,74, Karaçay-Çerkes'de %58,1, Kabardey-Balkar'da %74,87, Alanya'da %64,71, Dağıstan'da %81,04, İnguşetya'da %85,42, Çeçenistan'da %50,63 olmuştur.

²⁹ Moskova yönetiminin Vahabiliğin gelişmesine göz yumduğu iddiaları, laik yapıda olan ve hıristiyan Filistinlileri de kapsayan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) hareketini bölmek ve zayıflatmak için İsrail'in Hamas'ın gelişmesine göz yumduğu iddialarına benzerdir.

etmesi sonrası Rusya'nın bu ülke üzerindeki baskılarını arttırması, 5 Kasım 2000'de yapılan Azerbaycan parlamento seçimlerinde Aliyev sonrası senaryoların netleşmemesi Kafkasya'da istikrarsız ve bekleme sürecinde bir 2001 yılı geçirileceğinin göstergeleri olmaktadır.

Kafkasya'da meydana gelen bombalamalar ve siyasi suikast girişimlerinin sürmesi, mülteci sorunları, ekonomik gerileme, Çeçen savaşı, organize suçlarda artış sorunlarının da var olduğu söz konusu istikrarsız ve bekleme sürecindeki bu ortamda, demokrasi ve istikrarı savunan güç görünümü altında Rusya'nın bölgedeki etkisini daha da arttıracığı beklenmektedir. Ancak, Kuzey Kafkasya'da siyasi ve askeri varlığını arttıran Rusya'nın, geçmişte egemen olduğu Güney Kafkasya'da bu konumunu tekrar sağlamasının zor olduğu açıktır.³⁰

³⁰ Ancak, Rusya Bilimler Akademisi'nin Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü uzmanı Yuri Ançabadze'nin de belirttiği gibi, "Güney Kafkasya bölgesinde egemen güç olan Rusya'nın, artık bu konumunu sürdüremeyeceğini anlamak zorundadır" (*Defense News*, Vol: 15, No: 5, 07.02.2000, Virginia, s. 20).